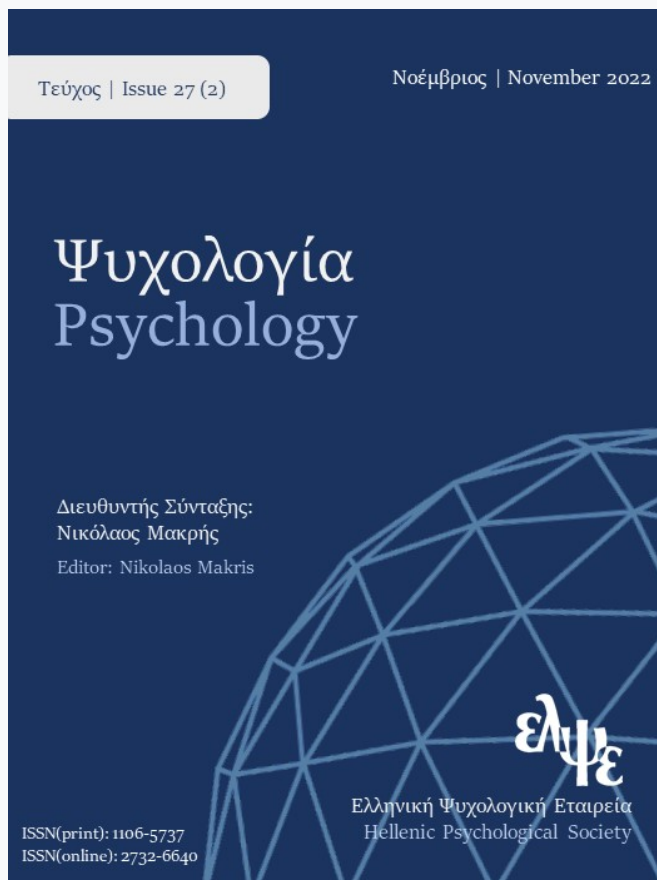

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 27, No 2 (2022)

Special Issue: Parenting and Development, in memoriam of Katerina Maridaki-Kassotaki

Katerina Maridaki-Kassotaki: In memoriam

Constantinos M. Kokkinos, Aikaterini Antonopoulou

doi: [10.12681/psy_hps.31802](https://doi.org/10.12681/psy_hps.31802)

Copyright © 2022, Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος, Κατερίνα Αντωνοπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Kokkinos, C. M., & Antonopoulou, A. (2022). Katerina Maridaki-Kassotaki: In memoriam. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 27(2), 1–7. https://doi.org/10.12681/psy_hps.31802

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | INTRODUCTION

Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη: In memoriam

Κωνσταντίνος Μ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ¹, Κατερίνα ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ²¹Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη, Ελλάδα²Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ελλάδα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ
Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη, γονικότητα, ανάπτυξη	Το παρόν άρθρο αρχικά παρουσιάζει μια σύντομη περιγραφή των εργασιών που περιλαμβάνονται στο ειδικό αυτό αφιερωματικό τεύχος και συνεχίζει με την περιεκτική αναφορά στο έργο της Κατερίνας Μαριδάκη – Κασσωτάκη. Ακολούθως καταγράφει και συζητά τις τρέχουσες επιστημονικές εξελίξεις στο πεδίο της έρευνας για τη γονικότητα και την ανάπτυξη παιδιών και εφήβων, σε συνδυασμό με τα πορίσματα των ερευνητικών μελετών της Μαριδάκη-Κασσωτάκη ενσωματώνοντας ταυτόχρονα τα όσα προκύπτουν από τα άρθρα του ειδικού τεύχους.
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ν. Χηλή, 68131, Αλεξανδρούπολη kkokkino@eled.duth.gr	

Το παρόν αφιερωματικό τεύχος που τιτλοφορείται «Γονικότητα και Ανάπτυξη» περιλαμβάνει επτά άρθρα (πέντε εμπειρικές μελέτες και δύο βιβλιογραφικές επισκοπήσεις) που παρουσιάζουν την τρέχουσα έρευνα για το ρόλο της γονικότητας στην ανάπτυξη παιδιών και εφήβων στον ελλαδικό χώρο και συνοψίζουν τα πορίσματα διεθνών ερευνών στο πεδίο αυτό. Δύο από τα άρθρα είναι γραμμένα στην αγγλική γλώσσα ενώ τα υπόλοιπα στην ελληνική. Επιπλέον, σε δύο άρθρα (Charalampous et al., 2022¹ Μηλιώνη και συν., 2022²) εξετάζεται ο ρόλος του πατέρα, ενώ το άρθρο των Kyriazos και Stalikas, (2022) αποτελεί ψυχομετρική μελέτη ενός ερευνητικού εργαλείου, του ερωτηματολογίου ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ για τη Θετική Γονικότητα. Οι Μαστέλλου και Τάνταρος (2022) μελετούν τη διαγενεακή μεταφορά της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα προς το έφηβο τέκνο της, ενώ στο άρθρο των Πεντέρη και Παπαναστασάτου (2022) εξετάζεται ο ρόλος της γονικής εμπλοκής στον γραμματισμό παιδιών προσχολικής ηλικίας. Τέλος, οι δύο συστηματικές επισκοπήσεις της ερευνητικής βιβλιογραφίας ασχολούνται, η πρώτη με το ρόλο της ποιότητας της γονικής εμπλοκής στη σχολική εργασία των παιδιών στο σπίτι, τους παράγοντες πρόγνωσης υιοθέτησης συγκεκριμένων μορφών εμπλοκής και τα μαθησιακά αποτελέσματά τους για τα παιδιά (Φάλαγγα & Γωνίδα, 2022) και η δεύτερη με το ρόλο που διαδραματίζει η γονικότητα στη διαμόρφωση της ανθεκτικότητας των τέκνων αλλά και του οικογενειακού συστήματος (Μιχαηλίδου & Γεωργίου, 2022).

Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη (1956-2019) γεννήθηκε στην κωμόπολη Άνω Αρχάνες του Ηρακλείου Κρήτης. Το 1978 παντρεύτηκε τον Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Μιχάλη Κασσωτάκη με τον οποίο απέκτησε δύο παιδιά. Απεβίωσε στην Αθήνα, στις 6 Ιουλίου του 2019. Μετά την ολοκλήρωση των προπτυχιακών σπουδών της στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, το 1988 συνέχισε τις μεταπτυχιακές της σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Reading του Ηνωμένου Βασιλείου με ειδίκευση στις Μεθόδους Έρευνας στην Ψυχολογία. Το 1992 αναγορεύτηκε Διδάκτορας

Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου του Lancaster του Ηνωμένου Βασιλείου. Στη συνέχεια, το 1997 εκλέχτηκε στη βαθμίδα της Επίκουρης Καθηγήτριας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο στο οποίο υπηρετούσε μέχρι και το θάνατό της στη βαθμίδα της Καθηγήτριας με γνωστικό αντικείμενο «Παιδαγωγική Ψυχολογία με έμφαση στις Μαθησιακές και Γνωσιακές Λειτουργίες».

Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη υπήρξε μια καταρτισμένη επιστήμονας, μια εμπνευσμένη και πρωτοπόρος «δασκάλα», ένας ακούραστος εργάτης του πνεύματος, γεμάτη από πάθος για την επιστήμη της και αστείρευτη διάθεση για κοινωνική προσφορά και αλληλεγγύη. Διακρίθηκε για το αξιόλογο και, για την ελληνική πραγματικότητα, καινοτόμο ερευνητικό της έργο για την οικογένεια, και ιδιαίτερα για την τυπολογία του Έλληνα πατέρα και τις επιδράσεις που ασκεί ο τύπος της συμπεριφοράς του στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών. Το έργο της αυτό εντάσσεται σε μια ερευνητική παράδοση της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας που άρχισε με το έργο της Diana Baumrind τη δεκαετία του '60 και απασχολεί έντονα έως σήμερα. Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη υπήρξε ένα από τα παλαιότερα μέλη της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρίας της οποίας διετέλεσε Γραμματέας και Ταμίας, ενώ υπήρξε μέλος, ανάμεσα σε πολλές επιστημονικές εταιρίες και οργανισμούς, και στην Βρετανική Ψυχολογική Εταιρία. Υπηρέτησε την επιστήμη της με συνέπεια, ήθος και σεμνότητα και, παρά τον πρόωρο θάνατό της, άφησε πλούσιο ερευνητικό έργο. Η συγγραφική της παραγωγή είναι αξιόλογη, καθώς έχει συγγράψει πολλά βιβλία και μελέτες στα ελληνικά και τα αγγλικά και περισσότερα από 50 επιστημονικά άρθρα, που αφορούν κυρίως ερευνητικές μελέτες που διενήργησε στην Ελλάδα αλλά και συγκριτικές μελέτες με χώρες της Μεσογείου, που δημοσιεύτηκαν σε ελληνικά και έγκριτα διεθνή επιστημονικά περιοδικά υψηλού δείκτη απήχησης όπως το *European Journal of Psychological Assessment*, το *Journal of Family Studies*, το *Marriage and Family Review*, το *Europe's Journal of Psychology* κ.α.

Πέρα από το επιστημονικό έργο της, η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη διακρίθηκε για την ευγένεια και το ήθος του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς της. Χαρακτηριστικά όπως η ανιδιοτέλεια, η σεμνότητα, η ευαισθησία, η εργατικότητα, η συνέπεια, η γενναιοδωρία, η υποστηρικτικότητα και η άνευ όρων και ορίων αγάπη της για το συνάνθρωπό της, την καθιστούν στη σκέψη και την καρδιά όλων όσων είχαν την τύχη να τη γνωρίσουν ως πρότυπο ανθρώπου, δασκάλου και επιστήμονα.

Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη συγκαταλέγεται στα πρώτα μέλη του Διδακτικού και Επιστημονικού Προσωπικού του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου, τα οποία εργάστηκαν καθ' υπέρβαση και με απaráμιλλο ζήλο για την ανάπτυξη του Πανεπιστημίου και ειδικά του Τμήματος Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (τέως Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας). Η συμβολή της ήταν καθοριστική στην προαγωγή της Επιστήμης της Ψυχολογίας στο πρόγραμμα σπουδών, με την διδασκαλία προπτυχιακών μαθημάτων σχετικών με την οικογένεια (π.χ., *Ψυχολογία της Οικογένειας*, *Ο ρόλος της Οικογένειας στην ανάπτυξη του παιδιού*, *Δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο και την οικογένεια*) καθώς και με την οργάνωση και λειτουργία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών *Εκπαίδευση και Πολιτισμός* στο πλαίσιο του οποίου έδωσαν διαλέξεις διακεκριμένοι ομιλητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό για σύγχρονα θέματα ψυχολογίας της οικογένειας όπως η συναισθηματική εκφραστικότητα στην οικογένεια, η πατρότητα και ο ψυχοκοινωνικός ρόλος του Έλληνα πατέρα στη διαμόρφωση της σχέσης με τα παιδιά του. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της για την έρευνα γύρω από την οικογένεια την οδήγησε στο να ιδρύσει το μοναδικό στην Ελλάδα, *Κέντρο Μελέτης της Οικογένειας* στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, το οποίο τίμησε σημαντικούς επιστήμονες όπως τον Βασίλειο Φθενάκη ο οποίος χαρακτήρισε την Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη ως τη «μητέρα» της έρευνας για το ρόλο του πατέρα στη χώρα μας. Διαδραμάτισε επίσης πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη συνεργασιών με διακεκριμένους ερευνητές του χώρου όπως οι Καθηγητές Charlie Lewis και Norman Freeman από το Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και με ομοταγή ιδρύματα του εξωτερικού, όπως το Καθολικό Πανεπιστήμιο του Μιλάνου, ενώ παράλληλα αξιοποίησε τις προσκλήσεις που έλαβε η ίδια από ξένα Πανεπιστήμια για να παρουσιάσει το πρωτοποριακό έργο της για την οικογένεια.

Αναφορικά με το δημοσιευμένο έργο της Κατερίνας Μαριδάκη-Κασσωτάκη και το βαθμό στον οποίο αυτό αντανακλά τις σύγχρονες προσεγγίσεις και τάσεις της έρευνας για τη γονικότητα και το ρόλο που διαδραματίζει στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων, θα πρέπει να τονιστεί πως οι μελέτες της αναδεικνύουν επίκαιρα ζητήματα που απασχολούν τους ερευνητές παγκοσμίως (Borschmann et al., 2019 · Kretschmer, 2021 · Spry et al., 2018). Συγκεκριμένα, η σύγχρονη τάση της έρευνας για τη μελέτη του ρόλου των γονέων στην ανατροφή και στην ολόπλευρη ανάπτυξη των τέκνων, προτάσσει, μεταξύ άλλων, την διενέργεια διαχρονικών μελετών για τη συλλογή διαγενεακών δεδομένων ώστε να αναδειχθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια τα χαρακτηριστικά της γονικής τυπολογίας που προσδιορίζουν το αποτύπωμα της στην ανάπτυξη παιδιών και εφήβων στο διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο της οικογένειας (Kretschmer, 2021). Από την πρώτη κιόλας

δημοσιευμένη εργασία της για τον Έλληνα πατέρα και την πατρότητα (Maridaki-Kassotaki, 2000), η Κατερίνα Μαριδάκη – Κασσωτάκη υποστηρίζει την αναγκαιότητα συλλογής διαγενεακών δεδομένων για την πληρέστερη κατανόηση των διαδικασιών που συντελούν στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και των συμπεριφορών των πατέρων αναφορικά με τον ρόλο τους και την αποσαφήνιση των εμπειριών εκείνων που οδηγούν έναν πατέρα να είναι επωφελής ή επιζήμιος στην ανατροφή των τέκνων του. Αυτή η προσέγγιση κρίνεται εξαιρετικά χρήσιμη για τους ερευνητές, καθώς τα διαχρονικά δεδομένα επιτρέπουν τον ασφαλέστερο εντοπισμό των επικρατέστερων εκδηλώσεων της γονικότητας, των συνθηκών που συμβάλλουν στην εκδήλωση της, καθώς και των αδιάπαστων επιρροών της στο αναπτυσσόμενο άτομο (Spry et al., 2020). Επιπρόσθετα, τα διαχρονικά δεδομένα, τα οποία ολοένα και περισσότερο αξιοποιούνται στην έρευνα για τη γονικότητα, μπορούν να παρέχουν κατατοπιστικές πληροφορίες για το πώς οι εμπειρίες των τέκνων επηρεάζουν τη γονική φροντίδα και ανατροφή καθώς και για το πώς λειτουργούν οι πιθανές οδοί διαγενεακής μετάδοσης. Επιπλέον, προσδιορίζουν τις εμπειρίες για τη γονικότητα σε όλη την αναπτυξιακή πορεία της οικογένειας και αναγνωρίζουν ότι συχνά οι εκφάνσεις της ανάπτυξης των τέκνων εντοπίζονται, εν μέρει, στο παρελθόν των γονέων (Kretschmer, 2021). Συναφή ως προς αυτή την προσέγγιση στη μελέτη της γονικότητας είναι δύο από τα άρθρα του αφιερωματικού αυτού τεύχους, αυτό των Μαστέλλου και Τάνταρου (2022) που επικεντρώνεται στη μελέτη της διαγενεακής μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα στο εφηβικής ηλικίας τέκνο της, με πιθανούς ρυθμιστικούς παράγοντες το φύλο και τη σειρά γέννησης του εφήβου, ενώ επιπλέον η γονικότητα της μητέρας και ο τρόπος που την αντιλαμβάνονται οι έφηβοι ελέγχθηκαν ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες, και αυτό των Charalampous et al. (2022) που εξετάζει, με τη συλλογή διαχρονικών δεδομένων, το κατά πόσο η πατρική αποδοχή μπορεί να λειτουργήσει προστατευτικά απέναντι στην μητρική απόρριψη που συνδέεται με την θυματοποίηση σε διαπολιτισμικό δείγμα Κύπριων και Ελλήνων προεφήβων μαθητών.

Η τρέχουσα έρευνα σχετικά με τη γονική τυπολογία εστιάζει σε διαφορετικές όψεις της γονικότητας προσφέροντας μια πιο εμπειριστατωμένη κατανόησή της, ιδίως όσον αφορά τις ποικίλες μορφές γονικού ελέγχου και την σχέση τους με την προσαρμογή παιδιών και εφήβων (De Los Reyes & Ohannessian, 2016). Έτσι, η μέχρι τώρα κοινή πεποίθηση αναφορικά με τη γραμμική σχέση μεταξύ του γονικού ελέγχου και της ανάπτυξης των τέκνων τείνει να παραμερίζεται, ενώ η έρευνα στρέφεται πλέον στην ενδελεχή και εμβριθή μελέτη των παραγόντων που σχετίζονται με το ίδιο το τέκνο όπως, για παράδειγμα, την ικανότητά του για αυτορρύθμιση, την αυτοεκτίμηση, την ενσυναίσθηση, κ.α. (Smetana, 2017). Προς την κατεύθυνση αυτή η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη με τους συνεργάτες της από το εξωτερικό και την Ελλάδα (Antonopoulou et al., 2012· Tagliabue et al., 2018) διεξήγαγε σειρά μελετών που αφορούσαν τη σχέση ανάμεσα στις εκφάνσεις της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των εφήβων και τις αντιλήψεις τους (συγχρονικές και αναδρομικές) χωριστά για τον πατέρα και τη μητέρα τους. Στην ίδια προβληματική εμπίπτει και το άρθρο των Μηλιώνη και συν. (2022) του παρόντος τεύχους που εξετάζει τη σχέση των αντιλήψεων των εφήβων για το ρόλο της πατρικής τυπολογίας στην ψυχοκοινωνική τους προσαρμογή όταν αυτή διαμεσολαβείται από την ικανότητά τους για συναισθηματική ρύθμιση. Καθοριστικής σημασίας επίσης κρίνεται η έρευνα που αφορά στην γονική εμπλοκή, μια από τις σημαντικές πτυχές της γονικότητας που συστηματικά απασχολεί τους ερευνητές από την δεκαετία του '80, και που αφορά στις γονικές συμπεριφορές και πρακτικές που στόχο έχουν να συμβάλλουν στην προαγωγή της ακαδημαϊκής ζωής των παιδιών τους. Με αφετηρία τη θεώρηση αυτή, το άρθρο των Πεντέρη και Παπαναστασάτου (2022) εξετάζει τη σχέση ανάμεσα στην εμπλοκή των γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τον γραμματισμό και τις ικανότητες γραμματισμού των παιδιών με βάση τις αναφορές των γονέων. Σημειώνεται, πως είναι το μόνο άρθρο, στο παρόν τεύχος, που έχει ως δείγμα γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας για τη μελέτη ενός ζητήματος που ελάχιστα έχει απασχολήσει τους Έλληνες ερευνητές. Στην γονεϊκή (σύμφωνα με τους συγγραφείς) εμπλοκή στην κατ' οίκον σχολική εργασία αναφέρεται επίσης το άρθρο των Φάλαγγα και Γωνίδα (2022) που μέσα από μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση επιχειρεί να παρουσιάσει και να συζητήσει κριτικά τα διαθέσιμα ερευνητικά πορίσματα για τους προγνωστικούς παράγοντες και τα μαθησιακά επιτεύγματα των μαθητών των οποίων οι γονείς εμπλέκονται στις σχολικές εργασίες στο σπίτι.

Σημαντική έμφαση στην έρευνα επίσης προσδίδεται στον τρόπο με τον οποίο οι επιδράσεις της γονικής τυπολογίας στο παιδί διαμεσολαβούνται ή μετριαζονται από διαφορετικές πεποιθήσεις σχετικά με το ρόλο των γονέων και από τη σπουδαιότητα που έχουν οι γονικές συμπεριφορές σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια (Smetana, 2017). Άξια λόγου είναι η έρευνα της Κατερίνας Μαριδάκη – Κασσωτάκη (Olivari et al., 2015), η οποία παρουσιάζει διεθνή δεδομένα για τη γονικότητα μέσα από μια διαπολιτισμική ματιά καταφέροντας έτσι να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις της έρευνας για την κατανόηση της γονικότητας μέσω μιας διεθνούς

προοπτικής, ικανής να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα των συχνά ασύμβατων διακρατικών ευρημάτων για τη σχέση της γονικότητας με την ανάπτυξη.

Παρά τις προόδους της επιστήμης στη μελέτη της γονικής τυπολογίας, απαιτείται μεγαλύτερη ακρίβεια στη σύνδεση των ποικίλων διαστάσεων της με πτυχές της ανάπτυξης παιδιών και εφήβων. Απαιτείται, επίσης, μεγαλύτερη προσπάθεια στην ανάδειξη των θετικών και όχι μόνο των αρνητικών επιπτώσεων της ανατροφής στην ανάπτυξη, καθώς και του ρόλου της αλληλεπίδρασης διαφορετικών φορέων κοινωνικοποίησης (π.χ., γονείς, συγγενείς, συνομήλικοι) (Smetana et al., 2014). Το παραπάνω ζήτημα εξετάζεται στην έρευνα της Μαριδάκη-Κασσωτάκη (Antonopoulou et al., 2000).

Η έρευνα σχετικά με τη γονική τυπολογία παρουσιάζει σημαντικούς περιορισμούς εξαιτίας μεθοδολογικών επιλογών όπως είναι η αποκλειστική σχεδόν χρήση ερωτηματολογίων αυτό- ή ετεροαναφοράς. Αν και η γονική τυπολογία είναι δύσκολο να παρατηρηθεί στο φυσικό περιβάλλον, οι έρευνες θα πρέπει να συμπληρώνονται από εργαστηριακές ή φυσικές παρατηρήσεις των οικογενειακών αλληλεπιδράσεων (Smetana, 2017). Η έρευνα για τη γονική τυπολογία βασίζεται συχνά στις δηλώσεις των γονέων των μικρών παιδιών, ή στις αναφορές προεφήβων και εφήβων για τους γονείς τους. Αν και οι μελέτες που εμπλέκουν τους γονείς και τα τέκνα τους δείχνουν μέτρια συμφωνία ως προς τις γονικές πρακτικές ανατροφής, η σύγχρονη τάση της έρευνας είναι να αξιοποιεί τις αποκλίσεις μεταξύ των αναφορών για την ακριβέστερη κατανόηση της γονικής τυπολογίας (Lansford et al., 2016). Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη ήταν η πρώτη ερευνήτρια στον ελλαδικό χώρο που στάθμισε το διεθνώς αναγνωρισμένο ερωτηματολόγιο Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (Robinson et al., 2001), το οποίο αποτελεί έγκυρο και αξιόπιστο ερευνητικό εργαλείο για την αξιολόγηση και περιγραφή των διαφόρων τύπων γονικότητας. Πρόκειται για μια αξιολογική και μοναδική προσπάθεια να υπάρχει εργαλείο μέτρησης της τυπολογίας του γονέα στην Ελλάδα (Μαριδάκη-Κασσωτάκη, 2009). Με κίνητρο τη συμβολή στην ενίσχυση της φάρετρας των ψυχομετρικά εύρωστων εργαλείων έρευνας στον ελληνικό χώρο η μελέτη που παρουσιάζεται στο άρθρο των Kyriazos και Stalikas (2022) εξετάζει τις ψυχομετρικές ιδιότητες ενός ερευνητικού εργαλείου για τη μελέτη της θετικής γονικότητας προτείνοντας στους Έλληνες ερευνητές ένα ψυχομετρικά άρτιο ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς για τη μέτρησή της.

Η καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διαφορετικές γονικές πρακτικές ανατροφής συνιστούν τη γονική τυπολογία διέρχεται μέσα από τη μελέτη μεταβλητών που αφορούν τόσο το ίδιο το τέκνο όπως π.χ., η σειρά γέννησης, το φύλο, η προσωπικότητα, όσο και την οικογένεια, όπως ο τύπος, το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο κ.α. (Phua et al., 2020). Παρόλα αυτά, σημαντικά πολυδιάστατα κοινωνικά φαινόμενα απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Η μετανάστευση, για παράδειγμα, που αποτελεί μια δυναμική διαδικασία οι μορφές της οποίας μεταβάλλονται σε συνάρτηση με τις ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές θέτει σημαντικά ζητήματα στη μελέτη της γονικότητας διότι πολλοί από τους μετανάστες είναι γονείς και παιδιά.

Από τις παραπάνω διαπιστώσεις προκύπτει η ανάγκη προαγωγής της έρευνας, πέρα από την επιδημιολογική καταγραφή, στην εμβριθή μελέτη της γονικότητας προκειμένου να προσδιοριστούν οι διαδρομές μέσω των οποίων τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και τα βιώματα των γονέων (π.χ., η ψυχική υγεία, το αίσθημα αποτελεσματικότητας για το γονικό ρόλο), σε συνδυασμό με το πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνονται επιδρούν στις πρακτικές ανατροφής και, συνεπώς, επηρεάζουν την ανάπτυξη των τέκνων τους. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται το περιεχόμενο του άρθρου των Μιχαηλίδου και Γεωργίου (2022) που αποτελεί βιβλιογραφική επισκόπηση μελετών σχετικά με το πώς το συστημικό και πολυδιάστατο φαινόμενο της ανθεκτικότητας μπορεί να θωρακίσει τα τέκνα και οικογένειες απέναντι σε παράγοντες επικινδυνότητας που αυξάνουν την πιθανότητα δημιουργίας προβλημάτων στην ανάπτυξη αλλά και του πώς η γονικότητα προσδιορίζει την ανθεκτικότητα των δυο συστημάτων.

Θα μπορούσαμε με ασφάλεια να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως μέσα από το έργο της Κατερίνας Μαριδάκη-Κασσωτάκη απαντώνται καιρικά ζητήματα που σχετίζονται τόσο με το περιεχόμενο και την εννοιολογική διασάφηση όσο και με τη μεθοδολογία των σύγχρονων ερευνητικών προσεγγίσεων και προκλήσεων στη μελέτη της γονικότητας. Με βάση τον σχετικό διεθνή διάλογο, τρεις είναι οι βασικοί λόγοι που οδηγούν στην αναγκαιότητα εντατικοποίησης της έρευνας γύρω από την οικογένεια και την γονική τυπολογία: (1) η σπουδαιότητα της διαρκούς αναπαραγωγής ευρημάτων για τη γονική φροντίδα/ ανατροφή και την ανάπτυξη του παιδιού σε διαφορετικά πλαίσια με σκοπό την αναζήτηση βαθύτερων προσδιοριστικών παραγόντων και την πληρέστερη κατανόηση των μηχανισμών που διέπουν τη γονικότητα και την οικολογία της, (2) η αναγκαιότητα για την κατανόηση της γονικότητας μέσα από το πρίσμα της πολιτισμικής ποικιλομορφίας της, και (3) η ανάγκη

για συστηματική μελέτη της γονικότητας προκειμένου να προσδιοριστούν τα πολλαπλά επίπεδα επιρροής της στην ανάπτυξη (Lansford et al., 2016).

Ολοκληρώνοντας την συζήτηση σχετικά με τον τρόπο που το έργο της Κατερίνας Μαριδάκη – Κασσωτάκη εμπίπτει στις τρέχουσες εξελίξεις της έρευνας για την οικογένεια και τη γονικότητα, θα αποτελούσε παράλειψη να μη γίνει αναφορά σε μια σημαντική πτυχή του έργου της, αυτή που αφορά τη μελέτη του πατέρα και του ρόλου του στη σύγχρονη οικογένεια. Υπήρξε από τους λίγους ερευνητές στην Ελλάδα, αλλά και στον κόσμο, που επέλεξε να αναδείξει με την έρευνά της τον σπουδαίο ρόλο της πατρότητας στην ανάπτυξη του παιδιού. Με τον τρόπο αυτό συνέβαλε στη σταδιακή αποκατάσταση μιας εσφαλμένης αντίληψης σχετικά με το ρόλο του πατέρα στην ανατροφή των τέκνων. Αν και το κοινωνικό προφίλ του πατέρα και της πατρότητας ήταν εμφανές σε έρευνες εδώ και πολλές δεκαετίες, οι σχέσεις πατέρα-παιδιού βρέθηκαν στο επίκεντρο των ερευνητών μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η Κατερίνα Μαριδάκη-Κασσωτάκη παρακολούθηε συστηματικά την εξέλιξη της έρευνας για τον πατέρα. Ενώ οι αρχικές ερευνητικές προσπάθειες ανταποκρίνονταν κυρίως σε ζητήματα που αφορούσαν τις επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα στην προσαρμογή των παιδιών (ιδίως των αγοριών), σιγά-σιγά οι ανδρικοί και οι γυναικείοι ρόλοι στην οικογένεια βρίσκονται στο επίκεντρο μαζί με τον ρόλο της κοινωνικής εμπειρίας στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Οι ερευνητές διαδραμάτισαν εξέχοντα ρόλο στην αναδιαμόρφωση των αντιλήψεων για τον ρόλο των πατέρων (Lamb & Lewis, 2013). Μέσα σε αυτή την προσπάθεια εντάσσεται και το έργο της Κατερίνας Μαριδάκη-Κασσωτάκη, στόχος τους οποίου είναι να συμβάλει στη σύγχρονη αντίληψή για τις σχέσεις πατέρα-παιδιού, δίνοντας έμφαση στις διαδικασίες μέσω των οποίων αναπτύσσονται και στον αντίκτυπο που φαίνεται να έχουν στην ανάπτυξη των παιδιών. Υπό αυτό το πρίσμα μπορούν να ιδωθούν και τα δύο άρθρα του παρόντος τεύχους που μελετούν το ρόλο του πατέρα (Charalampous et al., 2022· Μηλιώνη και συν., 2022) ως δείγματα συνέχισης της πορείας που χάραξε η αείμνηστη.

Το αφιερωματικό αυτό τεύχος αποτελεί προϊόν αγαστής συνεργασίας των επιμελητών του και συγγραφέων του παρόντος άρθρου. Οφείλουμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες για την άψογη και παραγωγική συνεργασία που είχαμε τόσο με τους συγγραφείς των άρθρων όσο και με τους συναδέλφους που ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση να τα αξιολογήσουν. Καταληκτικά ευχόμαστε οι εργασίες του παρόντος τεύχους να τύχουν ευρείας ανάγνωσης και η μνήμη της Κατερίνας Μαριδάκη - Κασσωτάκη να παραμείνει ζωντανή και μέσω αυτού.

Βιβλιογραφία

- Antonopoulou, K., Alexopoulos, A. D. & Maridaki-Kassotaki, K. (2012). Perceptions of father parenting style, empathy and self-esteem among Greek preadolescents. *Marriage & Family Review*, 48(3), 293-309. <https://doi.org/10.1080/01494929.2012.665016>
- Borschmann, R., Molyneaux, E., Spry, E., Moran, P., Howard, L. M., Macdonald, J. A., Brown, S. J., Moreno-Betancur, M., Olsson, C. A., & Patton, G. C. (2019). Pre-conception self-harm, maternal mental health and mother-infant bonding problems: A 20-year prospective cohort study. *Psychological Medicine*, 49, 2727-2735. <https://doi.org/10.1017/S0033291718003689>
- Charalampous, K., Tantaros, S., Georgiou, S, & Stavrinides, P. (2022). Does paternal acceptance buffer the effect of maternal rejection on victimization in early adolescents? A short-term longitudinal study. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- De Los Reyes, A., & Ohannessian, C. M. (2016). Introduction to the special issue: Discrepancies in adolescent-parent perceptions of the family and adolescent adjustment [Editorial]. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(10), 1957-1972. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0533-z>
- Kretschmer, T. (2021). The Value of Multiple-Generation Cohorts for Studying Parenting and Child Development. *Child Development Perspectives*, 15(2), 83-89. <https://doi.org/10.1111/cdep.12403>
- Kyriazos, Th., & Stalikas, A. (2022). Profiling parents' wellbeing with a newly developed positive parenting measure. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- Lamb, M. E., & Lewis, C. (2013). Father-child relationships. In N. J. Cabrera & C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* (pp. 119-134). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Lansford, J. E., Bornstein, M. H., Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Al-Hassan, S. M., Bacchini, D., Bombi, A. S., Chang, L., Chen, B.B., Di Giunta, L., Malone, P. S., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg, L., Tapanya, S., Alampay, L. P., Uribe Tirado, L. M., & Zelli, A. (2016). How International Research

- on Parenting Advances Understanding of Child Development. *Child Development Perspectives*, 10(3), 202–207. <https://doi.org/10.1111/cdep.12186>
- Maridaki-Kassotaki, K., Antonopoulou, K., Olivari, M., G., Tagliabue, S. & Confalonieri, E. (2020). Examining fatherhood in Greece and Italy. *Journal of Family Studies*, 26(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/13229400.2017.1284148>
- Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Αικ. (2009). Τυπολογία του Έλληνα πατέρα με βάση τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών του: Προσαρμογή και στάθμιση του ερωτηματολογίου «Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)». *Επιστήμες Αγωγής*, 4, 23–33.
- Maridaki-Kassotaki, K. (2000). Understanding fatherhood in Greece: Fathers' involvement in child care. *Psicologia Teoria e Pesquisa*, 16(3), 213–219. <https://doi.org/10.1590/S0102-37722000000300004>
- Μαστέλλου, Ειρ. – Σπ., & Τάνταρος, Σ. (2022) Διαγενεακή μεταφορά αυτοεκτίμησης στην εφηβεία: ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου και της σειράς γέννησης και ο διαμεσολαβητικός ρόλος της γονικότητας. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- Μηλιώνη, Μ., Κόκκινος, Κ. Μ., & Αντωνοπούλου, Αικ. (2022). Οι έμμεσες επιδράσεις των αντιλήψεων εφήβων μαθητών για την πατρική τυπολογία στην προσαρμογή τους μέσω της συναισθηματικής ρύθμισης. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- Μιχαηλίδου, Μ., & Γεωργίου, Σ. Ν. (2022). Ατομική και οικογενειακή ανθεκτικότητα: ο ρόλος της γονικότητας. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- Olivari, M. G., Wahn, E. H., Maridaki-Kassotaki, K., Antonopoulou, K., & Confalonieri, E. (2015). Adolescent perceptions of Parenting Styles in Sweden, Italy and Greece: an exploratory study. *Europe's Journal of Psychology*, 11(2), 244–258. <https://doi.org/10.5964/ejop.v11i2.887>
- Πεντέρη, Ευθ., & Παπαναστασάτου, Ειρ. (2022). Γονεϊκή εμπλοκή στη σχολική εργασία των παιδιών στο σπίτι: μια βιβλιογραφική επισκόπηση. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.
- Phua, D. Y., Kee, M. Z. L., & Meaney, M. J. (2020). Positive Maternal Mental Health, Parenting, and Child Development. *Biological Psychiatry*, 87, 328–337. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2019.09.028>
- Robinson, C. C., Mandlco, B., Olsen, S. F., & Hart, C. H. (2001). The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ). In B. F. Perlmutter, J. Touliatos & G. W. Holden (Eds.), *Handbook of family measurement techniques: vol. 3 Instruments and index* (pp. 319–321). Sage.
- Smetana, J. G. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 15, 19–25. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.012>
- Smetana, J. G., Jambon M., & Ball, C. (2014). The social domain approach to children's moral and social judgments. In Killen M., & Smetana J. G. (editors), *Handbook of Moral Development* (2nd edition, pp. 23-45). Psychology Press.
- Spry, E., Giallo, R., Moreno-Betancur, M., Macdonald, J., Becker, D., Borschmann, R., Brown, S., Patton, G. C., & Olsson, C. A. (2018). Preconception prediction of expectant fathers' mental health: 20-year cohort study from adolescence. *Bjpsych Open*, 4, 58–60. <https://doi.org/10.1192/bjo.2017.10>
- Spry, E., Moreno-Betancur, M., Becker, D., Romaniuk, H., Carlin, J. B., Molyneaux, E., Howard, L. M., Ryan, J., Letcher, P., McIntosh, J., Macdonald, J. A., Greenwood, C. J., Thomson, K. C., McAnally, H., Hancox, R., Hutchinson, D. M., Youssef, G. J., Olsson, C. A., & Patton, G. C. (2020). Maternal mental health and infant emotional reactivity: A 20-year two-cohort study of preconception and perinatal exposures. *Psychological Medicine*, 50, 827–837. <https://doi.org/10.1017/S0033291719000709>
- Tagliabue, S., Olivari, M. G., Wahn, E. H., Maridaki-Kassotaki, K., Antonopoulou, K., & Confalonieri, E. (2018). Retrospective Paternal and Maternal Parenting Styles in Greece, Italy, and Sweden. *European Journal of Psychological Assessment*, 34(6), 399-408. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000355>
- Φάλαγγα, Κ., & Γωνίδα, Ε. (2022). Γονική εμπλοκή και ικανότητες γραμματισμού παιδιών νηπιαγωγείου: κοινωνικοπαιδαγωγικές και αναπτυξιακές προεκτάσεις. *Ψυχολογία*, παρόν τεύχος.

Katerina Maridaki-Kassotaki: In memoriam

Constantinos M. KOKKINOS¹, Aikaterini ANTONOPOULOU²

¹Department of Primary Education, School of Education Sciences, Democritus University of Thrace, Alexandroupolis, Greece

²Department of Economics and Sustainable Development, School of Environment, Geography and Applied Economics, Harokopeio University, Athens, Greece

---

KEYWORDS

Katerina Maridaki-Kassotaki,
parenting,
development

ABSTRACT

The present article begins with a brief introduction of the papers included in this special issue and then moves on to a thorough discussion of Katerina Maridaki-Kassotaki's work. It then documents and discusses the latest scientific advancements in the field of research on parenting and children and adolescents development, in combination with the findings of Maridaki-Kassotaki's research studies, while also integrating the outcomes from the articles in the special issue.

CORRESPONDENCE

Constantinos M. Kokkinos,
Department of Primary
Education, School of Education
Sciences, Democritus
University of Thrace N. Hili,
Alexandroupolis, 68131
kkokkino@eled.duth.gr

© 2022, Constantinos M. Kokkinos, Aikaterini Antonopoulou
Licence CC-BY-SA 4.0